

# Recenzja książki: *Świat naszych przodków. Tradycje letniego cyklu obrzędowego*

Dionizjusz Czubala

Recenzowana książka jest czwartym tomem serii wydawniczej pt. *Świat naszych przodków*<sup>1</sup> przygotowanym do druku przez młodych badaczy skupionych w Kole Badaczy Kultury przy Miejskim Domu Kultury w Czechowicach-Dziedzicach. Zajęli się oni zwyczajami, obrzędami, wierzeniami i praktykami magicznymi z terenu jednej gminy, to jest miasta Czechowic-Dziedzic oraz wsi: Bronowa, Zabrzega i Ligoty. Zespół tych młodych pasjonatów tradycyjnej kultury ludowej pracował pod kierunkiem dr Agnieszki Przybyły-Dumin, folklorystki i antropologa kulturowego z dużym dorobkiem naukowym. Wśród licznych jej publikacji na szczególną uwagę zasługuje trzytomowa pozycja *Proza folklorystyczna u progu XXI wieku* napisana w oparciu o własne wieloletnie badania terenowe. Uczona ta, oprócz oczywistych kompetencji naukowych i teoretycznych, posiada również – jak widać – umiejętności dydaktyczne i organizacyjne.

Omawiany tom jest zbiorem kilkunastu artykułów, w tym dwóch opracowanych przez redaktorkę tomu: wprowadzającego w zagadnienia teo-

■ 1 *Świat naszych przodków. Tradycje letniego cyklu obrzędowego*, opracowanie i komentarz A. Przybyła-Dumin, Czechowice-Dziedzice 2019. Tomy uprzednio wydane: *Świat naszych przodków. Tradycje jesiennego cyklu obrzędowego*, opracowanie i komentarz A. Przybyła-Dumin, Czechowice-Dziedzice 2009; *Świat naszych przodków. Tradycje zimowego cyklu obrzędowego*, opracowanie i komentarz A. Przybyła-Dumin, Czechowice-Dziedzice 2012; *Świat naszych przodków. Tradycje wiosennego cyklu obrzędowego*, opracowanie i komentarz A. Przybyła-Dumin, Czechowice-Dziedzice 2014.

retyczne pt. *Idea regionalna – edukacja regionalna – Archiwum Kultury Regionalnej* oraz będącego komentarzem redakcyjnym do całej publikacji i projektu. W tym pierwszym autorka charakteryzuje rolę dziedzictwa kulturowego regionu w kształtowaniu osobowości jednostki i funkcjonowaniu zbiorowości oraz zjawiska stanowiące przyczyny zaistnienia regionalizmu, problematykę z nim związaną, a także realizację jego założeń w obszarze oświaty. Umieszcawia również w tym kontekście badania przeprowadzone na potrzeby publikacji. W drugim natomiast opisuje przyjętą w nich metodologię, założone cele, wskazuje także ramy czasowe projektu (2017–2019) oraz liczbę przeprowadzonych wywiadów (116, wiek respondentów: 11–95 lat). Dookreśla ponadto dylematy, z jakimi podczas ich realizacji przyszło się mierzyć badaczom. Pozostałe teksty zostały napisane przez młodych badaczy ludoznawców z Miejskiego Domu Kultury w Czechowicach-Dziedzicach. Poświęcone są one kolejno po sobie następującym świętom dorocznym. I tak Piotr Maga pisze o nocy świętojańskiej (23–24 czerwca), o uroczystości apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) oraz wspomnieniu świętych Anny i Joachima (26 lipca); Weronika Dumin opisuje w trzech artykułach przebieg świąt: świętego Krzysztofa i Jakuba Apostoła (25 lipca), Matki Boskiej Zielnej (15 sierpnia) oraz Matki Boskiej Siewnej (8 września); Witold Wiencek przybliża zwyczaje i przekonania związane ze św. Rochem (16 sierpnia) oraz przebieg święta plonów w poszczególnych wsiach gminy Czechowice-Dziedzice; Dagmara Tomiczek podejmuje temat świąt św. Wawrzyńca (10 sierpnia) i św. Bartłomieja (24 sierpnia); Karolina Pasińska składa relację z przebiegu organizowanych w badanych miejscowościach pielgrzymek i odpustów.

Autorzy tych prac trzymają się ustalonego w poprzednich tomach wzoru – i tak w pierwszej części artykułów w oparciu o literaturę religijną przedstawiają życiorys omawianego świętego lub/i historię samego święta, a następnie szczegółowo zestawiają to, co udało im się zebrać we własnym terenie na ten właśnie temat. W części trzeciej omawiają analogiczne zwyczaje i obrzędy w sąsiednich regionach czy szerzej – w Polsce i na Słowiańszczyźnie.

Zbiór kończą: indeks narratorów, kwestionariusz badawczy, tabele i bibliografia, a także krótkie notki prezentujące autorów opublikowanych w czterech tomach artykułów oraz wspierających badania terenowe innych członków Koła Badaczy Kultury. Wszystko to wymagało mnóstwa pracy i zostało opracowane z najwyższą starannością.

Konstrukcja i układ książki są logiczne i starannie przemyślane. Artykuły opracowane poprawnie, a niektóre bardzo dobrze, mam tu na myśli tekst Piotra Maga o nocy świętojańskiej, Weroniki Dumin o Matce Boskiej Zielnej i Witolda Wienceka o dożynkach. Moje uznanie budzi nie

tylko odnoszenie się w tych tekstach do bogatej literatury fachowej, ale rzetelnie zarejestrowany materiał terenowy z badanego obszaru i umiejętnie wykorzystany w prezentowanych rozdziałach. W sumie wysoko cenię pracę młodzieży włożoną w ambitny program badań terenowych, bo nie każdy nawet spośród uczonych potrafi sprostać konfrontacji z terenem. Na uznanie zasługuje też proces przygotowań teoretycznych do pracy zbierackiej, liczne spotkania, dyskusje, poznawanie literatury przedmiotu i oczywiście wysiłek twórczy przy pisaniu artykułów. Widzę w tym zasługę opiekunki naukowej koła młodych badaczy, która potrafiła już po raz czwarty w ciągu dwunastu lat doprowadzić do powstania kolejnej książki z cyklu *Świat naszych przodków*.

Praca całego zespołu lokuje się – co można wyczytać w artykułach wprowadzających – w nurcie kulturowym nazwanym dziś regionalizmem. Idea regionalna, zrodzona i ukształtowana teoretycznie w zeszłym stuleciu, nabrała współcześnie szczególnego znaczenia. Zdecydowała i decyduje o tym nowa sytuacja, w jakiej znalazł się człowiek. Przyspieszenie technologiczne stworzyło i tworzy wciąż nowe możliwości kreacji i wyborów. Na naszych oczach wyrósł i kształtuje się nigdy dotąd niespotykany globalizm, obejmujący wszystkie właściwie obszary aktywności ludzkiej (ekonomicznej, organizacyjnej, kulturowej itd.). Upowszechniający się jeden język (angielski), szybka wymiana informacji (prasa, telewizja, internet, telefonia komórkowa), ujednolicające się zachowania (moda, podróże, konsumpcja), zmiany symboli i systemów wartości tworzą ową globalizację. W tej sytuacji tracą swoje znaczenie i rangę stare, tradycyjne wzory kultury. Młode pokolenie ma do dyspozycji nowy atrakcyjny świat z coraz bogatszą ofertą. Dlatego też stosunek młodych do rodzimego dorobku bywa wielce złożony. Postawy lekceważenia i dystansowania się od rodzimego (wiejskiego) dziedzictwa mogą też wypływać z błędnego, a powszechnego stereotypu o nikłej wartości tradycyjnej kultury (folkloru), który był programowo kompromitowany od co najmniej dwóch stuleci. Związane to było z próbami oświecania „ludu”, zwalczaniem zacofania, podnoszeniem higieny. W wyniku tego powstawał negatywny obraz przeszłości, który manifestuje się dość często do dziś, nawet w postaci skamielin językowych (gusła, zabobony). Jerzy Bartmiński, wybitny lingwista i znawca folkloru, pisząc o tym zjawisku, przywołuje wypowiedzi pisarzy, polityków, księży i konkluduje: „We wszystkich tych użyciach słowo »folklor« ma konotację negatywną, oznacza coś, co – odpowiednio – jest słabe i niedojrzałe; płytkie, pozbawione walorów duchowych; jaskrawe, zwracające uwagę, ale rzadkie, zewnętrzne, marginalne, niepoważne, w najlepszym razie – naturalne”<sup>2</sup>.

■ 2 J. Barmiński, *Przesłanki i bariery awansu folklorystyki*, [w:] *Folklorystyka. Dylematy i perspektywy*, red. D. Simonides, Opole 1995, s. 40.

Folklorysta, etnolog może szukać pewnej satysfakcji w tym, że wagę przedmiotu sankcjonują dokumentami Unia Europejska i Organizacja Narodów Zjednoczonych. Jedną z podstawowych agend tej ostatniej – UNESCO – dała temu wyraz na 25. Konferencji Generalnej 15 listopada 1989 roku w Paryżu, gdzie podjęto „Rekomendację o Ochronie Folkloru i Sztuki Ludowej”<sup>3</sup>, skierowaną do wszystkich państw członkowskich. W tym dokumencie termin folklor utożsamiany jest z pojęciami kultura ludowa i tradycja. Rekomendacja podkreśla, że zjawisko to łączy ludzi i społeczności, zapewniając ich kulturową tożsamość, że odgrywało ogromną rolę w historii ludzkości i ma swoje miejsce we współczesnej kulturze, że rządy winny odgrywać decydującą rolę w jego ochronie. W rozbudowanej części szczegółowej dokumentu mówi się o formach ochrony i pielęgnacji folkloru, o przedsięwzięciach badawczych, o gwarancjach prawnych i ekonomicznych wspierających i upowszechniających tradycję, a także o jej przekazicielach.

I jeszcze jedna refleksja na marginesie niniejszej recenzji. W sytuacji kiedy na każdym miejscu w ówczesnym świecie ścierają się dwie tendencje – jedna wielkiej otwartości na nowoczesność i druga zachowawcza – trzeba pamiętać o równowadze.

Wszystko to, co przynosi „globalizacja”, „nowoczesność”, „postęp”, wbrew nadziejom, nie rozwiązuje zasadniczych ludzkich problemów, ale powoduje chaos aksjologiczny, zagubienie, alienację. Jedynym wyjściem z tego zagubienia i niepewności jest budowanie autentycznej tożsamości. A tę – zdaniem współczesnej humanistyki – kształtować można przez mądre łączenie tego, co daje nowoczesność, z dorobkiem własnym naszych ojców, dziadów i pradziadów. Właściwa formuła realizacji takiego podejścia nazywana jest dziś nowoczesnym regionalizmem, zakładającym troskę o naszą „małą ojczyznę”, na którą składają się: moja ziemia, rzeka, cmentarz, dom, historia mojej rodziny i okolicy, mój język i moje pieśni, obyczaje i rytuały. Będąc ludźmi wielkiego współczesnego świata, szanujemy inne kultury, ale mamy własną, z którą jesteśmy związani nierozdzielnie i którą chcemy znać, szanować i pielęgnować<sup>4</sup>.

Kto więc dziś poświęca czas, żeby zebrać historię swojej miejscowości, wyłowić z niej rzeczy i zdarzenia z przeszłości, opisać geologię i przyrodę, uchwycić ekologię, wskazać na język i religię, dawne wierzenia i mitologię – wpisuje się w wielki i potrzebny nurt przywiązania do ojcowizny, do rodzimości. Jeżeli to mądre łączenie nowoczesności z rodzimością

■ 3 Por. *Rekomendacja o Ochronie Folkloru i Sztuki Ludowej. Uchwalona na 25. sesji Konferencji Generalnej UNESCO. Paryż – 15 listopada 1989*, [w:] *Edukacja regionalna w zreformowanej szkole*, red. S. Bednarek, Wrocław 1999, s. 37–42.

4 Por. D. Czubala, *Folklorysta wobec idei regionalnej*, [w:] *Regionalizm, folklor, wychowanie*, red. D. Czubala, G. Grzybek, Bielsko-Biała 2004, s. 57–65.

i tradycją własną jest antidotum na zagubienie i wyalienowanie, to wszelkie działania regionalistyczne mają głęboki sens. I wysoko trzeba cenić tych naukowców, nauczycieli, animatorów kulturalnych, polityków, tych decydentów, którzy to w porę zrozumieli i takie inicjatywy wspierają.

Summary

**Book review: *The world of our ancestors. Traditions of the summer ritual cycle***

The text is a review of the fourth volume of the publishing series *The world of our ancestors*, subtitled: *Traditions of the summer ritual cycle*, developed by young researchers gathered in the Culture Researchers' Circle at the Municipal Culture Centre in Czechowice-Dziedzice under the direction of its founder and supervisor – Dr. Agnieszka Przybyła-Dumin, a folklorist and cultural anthropologist with considerable scientific achievements. The book was developed based on field research carried out in 2017–2019 with 116 people aged 11 to 95 living in Bronów, Ligota, Zabrzeg and Czechowice-Dziedzice. Their purpose was to archive remembered and cultivated customs, rituals, magical beliefs and practices, as well as the transferred narratives. The volume in question is a collection of several articles, including two volumes prepared by the editor of the volume: introducing the theoretical issues *Regional idea – regional education – Regional Culture Archive* and the second one being an editorial commentary to the entire publication and the project. The remaining texts were written by young people well prepared in terms of content and methodology. They have been devoted to the consecutive annual holidays of the summer ritual cycle and developed according to a set pattern – holiday history or life of a saint, results of field research in the municipality of Czechowice-Dziedzice, examples from other times and regions. The collection is supplemented by: narrator index, research questionnaire, tables and bibliography, as well as short notes presenting the authors of the articles and other members of the Culture Researchers' Circle.

The work of the whole team is located in the cultural trend called regionalism and has been highly rated as valuable in the context of strengthening the intergenerational message transfer, preservation of intangible cultural heritage and as a source text for further research on the regional culture.